

De CSRD: de nieuwe standaard voor duurzaamheidsrapportering

drs. C.M. Roozen RA en dr. S.F.W. Vereijken-Van den Bosch MSc¹

In het licht van toenemende bezorgdheid over de impact van menselijke activiteiten op het milieu en de urgentie om de uitdagingen van klimaatverandering aan te pakken, heeft de Europese Unie ("EU") ambitieuze maatregelen geïntroduceerd om de weg te effenen naar een duurzame toekomst die ook sociaal rechtvaardig dient te zijn. De EU-richtlijn duurzaamheidsrapportering, oftewel de *Corporate Sustainability Reporting Directive* ("CSRD"), wordt beschouwd als een sleutelement om de overgang naar een duurzame economie te ondersteunen en te versnellen.² Door middel van de Europese standaarden voor duurzaamheidsverslaggeving oftewel de *European Sustainability Reporting Standards* ("ESRS") als integraal onderdeel van de CSRD wordt een uniform kader gecreëerd voor duurzaamheidsrapportering.³

Deze bijdrage biedt een overzicht van de uiterst complexe CSRD, van de totstandkoming ervan tot de essentiële inhoud en de kernuitgangspunten die de basis vormen voor deze nieuwe regelgeving. Daarbij staan we ook stil bij de mogelijke wijze waarop de CSRD in de Nederlandse wetgeving nader vorm kan krijgen, met inachtneming van een aantal lidstaatopties. In dit verband beschrijven we de internetconsultatie van het wetsvoorstel ter implementatie van de CSRD (hierna: "conceptwetsvoorstel")⁴ alsook de internetconsultatie van het implementatiebesluit richtlijn duurzaamheidsrapportering (hierna: "consultatie implementatiebesluit")⁵ welke de CSRD in de Nederlandse wetgeving implementeren. We sluiten af met enkele conclusies en aanbevelingen.⁶

Voor een overzicht van de vrijstellingen in de CSRD wordt verwezen naar onze andere bijdrage voor dit tijdschrift.⁷

1. Totstandkoming CSRD

Het Parijs Akkoord en de Europese Green Deal hebben een nieuw tijdperk ingeluid van gecoördineerde actie en verantwoordelijkheid op mondiaal en Europees niveau. Met het Parijs Akkoord in 2015 is een belangrijke stap gezet in het maken van internati-

onale afspraken om de opwarming van de aarde te beperken tot ruim onder 2 graden Celsius boven het pre-industriële niveau en te streven naar een beperking van de temperatuurstijging tot 1,5 graden Celsius. Dit alles met als doel de gevolgen van klimaatverandering te beperken en de negatieve impact er-

1. Kees Roozen is werkzaam bij V&A accountants-adviseurs B.V. en is daarnaast lecturer aan Tilburg School of Economics and Management (TiSEM) van Tilburg University. Steffie Vereijken-van den Bosch is als universitair docent verbonden aan het departement Private, Business & Labour Law van Tilburg Law School.
2. Richtlijn (EU) 2022/2464 van het Europees Parlement en de Raad van 14 december 2022 tot wijziging van Verordening (EU) nr. 537/2014, Richtlijn 2004/109/EG, Richtlijn 2006/43/EG en Richtlijn 2013/34/EU, met betrekking tot duurzaamheidsrapportering door ondernemingen (*PbEU* 2022, L 322).
3. De ESRS werkt als een gedelegeerde Verordening rechtstreeks in de Nederlandse wet (geen implementatie in de Nederlandse wet benodigd).
4. Wijziging van de Wet toezicht accountantsorganisaties, de Wet op het financieel toezicht, het Burgerlijk Wetboek en enige andere wetten in verband met de implementatie van richtlijn (EU) 2022/2464 met betrekking tot duurzaamheidsrapportering door ondernemingen (*PbEU* 2022, L 322). Zie de consultatieversie van het conceptwetsvoorstel en de memorie van toelichting van de invoering duurzaamheidsrapportering, te raad-

- plegen via www.internetconsultatie.nl/implementatiewetduurzaamheidsrapportering/b1# (laatst geraadpleegd op 31 december 2023). Middels een eerder wetsvoorstel ter implementatie van de EU-richtlijn openbaarmaking winstbelasting is reeds geanticipeerd op implementatie van de richtlijn duurzaamheidsrapportering, waardoor de inhoudelijke duurzaamheidsrapporteringsverplichtingen voor ondernemingen kunnen worden uitgevoerd in een AMvB gebaseerd op Boek 2 BW. Het conceptwetsvoorstel bevat daarom vooral aanpassingen van de Auditrichtlijn (Richtlijn 2006/43/EG) en de Transparan-
tierichtlijn (Richtlijn 2004/109/EG) en wijzigt verder weinig aan Boek 2 BW.
5. De consultatieversie van het concept implementatiebesluit richtlijn duurzaamheidsrapportering en de nota van toelichting bij dit besluit zijn te raadplegen via www.internetconsultatie.nl/duurzaamheidsrapportage/b1 (laatst geraadpleegd op 31 december 2023).
 6. In dit artikel is de stand van de wet- en regelgeving opgenomen, zoals bekend op 31 december 2023.
 7. Het andere artikel in dit nummer van het Tijdschrift voor Jaarrekeningenrecht heeft als titel 'Vrijstellingen in de CSRD'.

van op het milieu en de mensheid te verminderen.⁸ Met de Europese Green Deal in 2019 heeft de Europese Commissie (“EC”) zich ten doel gesteld om Europa vóór 2050 klimaatneutraal te maken en duurzame economische groei te bevorderen.⁹ Hierbij erkent de Europese Green Deal dat deze transitie naar een klimaatneutrale samenleving sociaal rechtvaardig en inclusief behoort te zijn.¹⁰

De CSRD is in april 2021 op initiatief van de EC gepubliceerd als richtlijnvoorstel en na aanpassingen in december 2022 als EU-richtlijn gepubliceerd. Het is een essentieel instrument om de transparantie en verantwoording door ondernemingen te verbeteren en de transitie naar een duurzame economie te ondersteunen. Deze richtlijn, die op 5 januari 2023 in werking is getreden en uiterlijk op 6 juli 2024 door de lidstaten dient te zijn geïmplementeerd,¹¹ is een belangrijke aanvulling op andere EU-wetgeving voor de financiering van duurzame groei, waaronder de EU-Taxonomieverordening en de Sustainable Finance Disclosure Regulation (“SFDR”).¹² Deze initiatieven zijn onderdeel van het overkoepelende actieplan om duurzame groei te financieren (het “Actieplan”)¹³ en gebaseerd op transparantie over de zogenaamde environmental, social, governance (“ESG”) onderwerpen.¹⁴ De CSRD richt zich op verplichte rapportering van duurzaamheidsinformatie door ondernemingen, de SFDR reguleert de informatieverschaffing over duurzaamheid in de financiële dienstensector, en de EU-Taxonomieverordening legt met name uniforme criteria vast voor bedrijven en beleggers over economische activiteiten die als ecologisch duurzaam kunnen worden aangemerkt.

Dit tezamen moet leiden tot betrouwbare, vergelijkbare en controleerbare informatie nu dit essentieel is voor duurzamere besluitvorming door investeerders en andere stakeholders.¹⁵

In een eerder stadium is met de Richtlijn bekendmaking niet-financiële informatie, oftewel de Non-Financial Reporting Directive (“NFRD”), gepoogd om transparantie over duurzaamheid te bevorderen. Door een wijziging van Richtlijn 2013/34/EU (“EU-Jaarrekeningrichtlijn”) werden bepaalde grote Europese ondernemingen verplicht om niet-financiële informatie, zoals over milieu- en sociale aangelegenheden, te publiceren.¹⁶ Dit leidde echter niet (volledig) tot het gewenste effect, nu veel ondernemingen geen essentiële informatie verschaffen over alle belangrijke duurzaamheidsgerelateerde onderwerpen.¹⁷ Met de CSRD worden daarom verdergaande verplichtingen ingevoerd door middel van wijzigingen in meerdere richtlijnen en verordeningen, waaronder opnieuw de EU-Jaarrekeningrichtlijn. De implementatie van de CSRD zal een aanzienlijke impact hebben. Het toepassingsgebied omvat alle grote ondernemingen in de EU en alle beursgenoteerde ondernemingen¹⁸ (met uitzondering van beursgenoteerde micro-ondernemingen), evenals niet-EU-ondernemingen met filialen of dochterondernemingen in de EU die bepaalde drempels overschrijden. Bovendien is het toepassingsgebied uitgebreid om de volledige waardeketen van deze ondernemingen (‘upstream’ en ‘downstream’) binnen zowel de EU als derde landen te omvatten, om zo duidelijk mogelijk

8. Zie artikel 2 van de Overeenkomst van Parijs (*PbEU* 2016, L 282), te raadplegen via: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=OJ%3AL%3A2016%3A282%3ATOC> (laatst geraadpleegd op 31 december 2023).

9. Mededeling van de EC, ‘De Europese Green Deal’, COM(2019) 640 final, 11 december 2019, te raadplegen via: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX> (laatst geraadpleegd op 31 december 2023). De EU-Green deal is in 2021 aangescherpt door middel van ‘Fit for 55’ – een (tussen)doelstelling om voor 2030 de netto-uitstoot van broeikasgassen met 55% te verminderen – waardoor het doel in 2050 kan worden bereikt.

10. Zie Europese Green Deal, op p. 2.

11. I.e. binnen 18 maanden na inwerkingtreding van de CSRD (zie artikel 5 onderdeel 1 CSRD).

12. Verordening (EU) 2020/852 van het Europees Parlement en de Raad van 18 juni 2020 betreffende de totstandbrenging van een kader ter bevordering van duurzame beleggingen en tot wijziging van Verordening (EU) 2019/2088 (*PbEU* 2020, L 198) (‘EU-Taxonomieverordening’); Verordening (EU) 2019/2088 van het Europees Parlement en de Raad van 27 november 2019 betreffende informatieverschaffing over duurzaamheid in de financiële dienstensector (*PbEU* 2019, L 317).

13. Mededeling van de EC, ‘Action Plan: Financing Sustainable Growth’, COM(2018)97 final, 8 maart 2018, te raadplegen via: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0097> (laatst geraadpleegd op 31 december 2023).

14. Dit Actieplan heeft als doel om kapitaalstromen te heroriënteren naar duurzame investeringen om zo duurzame en inclusieve groei te bereiken, duurzaamheid te integreren in risicobeheer en transparantie, en om een langetermijnvisie te bevorderen in financiële en economische activiteiten. Zie p. 2 van het Actieplan duurzame

groei financieren. Zie meer recentelijk de “Strategie voor de financiering van de transitie naar een duurzame economie” die door de EC is gepubliceerd ten aanzien van de uitdagingen van het actieplan voor duurzame financiering; Mededeling van de EC, ‘Strategy for Financing the Transition to a Sustainable Economy’, COM(2021) 390 final, 6 juli 2021, te raadplegen via: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX> (laatst geraadpleegd op 31 december 2023).

15. Zie de Europese Green Deal, op p. 20.

16. Richtlijn 2014/95/EU van het Europees Parlement en de Raad van 22 oktober 2014 tot wijziging van Richtlijn 2013/34/EU met betrekking tot de bekendmaking van niet-financiële informatie en informatie inzake diversiteit door bepaalde grote ondernemingen en groepen (*PbEU* L 330). Deze richtlijn is in de Nederlandse wetgeving geïmplementeerd middels het Besluit bekendmaking niet-financiële informatie, *Stb.* 2017, 100.

17. Zie overweging 13 CSRD en de daar genoemde studies.

18. Naast een wijziging van de NFRD – en daarmee de EU-Jaarrekeningrichtlijn – wijzigt de CSRD immers ook de bestaande Transparantierichtlijn (Richtlijn 2004/109/EG) waardoor de vereisten voor duurzaamheidsrapportering zoals uiteengezet in de NFRD worden uitgebreid naar (EU en niet-EU) ondernemingen die uitgeoefend zijn aan een EU-gereguleerde markt (zie artikel 2 CSRD, dat artikel 4 van de Transparantierichtlijn wijzigt). Als gevolg hiervan is de CSRD van toepassing op alle ondernemingen die zijn genoteerd aan een gereguleerde markt in de EU, ongeacht of ze naar het recht van een EU-lidstaat zijn opgericht; zie ook L.K. van Dijk & J.B.S. Hijink, ‘Corporate Sustainability Reporting’: over de Europese aanzet voor het fundament van duurzaamheidsverslaggeving, *Tijdschrift voor Financieel Recht* 2021, nr. 8/9, p. 276-285.

inzicht te krijgen in de materiële gevolgen van de ondernemingsactiviteiten op haar omgeving.

2. Inhoud van de CSRD

Belangrijke wijzigingen in de CSRD ten opzichte van de NFRD:

- Reikwijdte aantal ondernemingen is groter: van ruim 11.000 ondernemingen naar ongeveer 49.000 à 50.000 ondernemingen in Europa en naar tussen 3.000 en 6.000 ondernemingen in Nederland.¹⁹ Op dit moment zijn dat er ongeveer 115.²⁰
- Reikwijdte informatieverschaffing is groter. Op basis van een gedelegeerde verordening bestaande uit twaalf standaarden over milieu, sociaal en governance wordt informatie opgenomen in een duurzaamheidsverslag.
- Verplichte beoordeling van het duurzaamheidsverslag (in eerste instantie met beperkte mate van zekerheid) door externe accountant of andere onafhankelijke assurance provider.
- Verplichte opname van het duurzaamheidsverslag in het bestuursverslag dat zowel bij het Handelsregister van de Kamer van Koophandel moet worden gedeponeerd als op de website moet worden opgenomen.²¹
- Duurzaamheidsverslag moet in elektronisch format worden gedeponeerd.

De CSRD kan enerzijds worden gezien als een evolutie, omdat het in lijn ligt met tientallen jaren van ontwikkeling op het gebied van duurzaamheid, waardoor bepaalde ondernemingen al gewend waren om te rapporteren over duurzaamheid. Anderzijds brengt het ook een revolutionaire verandering met zich mee. Met name vanwege de bredere reikwijdte aan ondernemingen, verplichte assurance en vergaande rapporteringsverplichtingen kan het worden beschouwd als een belangrijke stap voorwaarts in vergelijking met de eerdere rapporteringsverplichtingen en vrijwillige standaarden.²² Daarbij kent de CSRD vergeleken met de voorganger, de NFRD, een duidelijkere link met governancegerelateerde zaken, waaronder de strategievorming en de rol en deskundigheid van het bestuur en toezichthoudende organen. Ondernemingen dienen over voornoemde punten te rapporteren overeenkomstig de ESRS, zoals vastgesteld op grond van het nieuwe artikel 29 ter van de EU-Jaarrekeningrichtlijn. In totaal zijn er thans twaalf duurzaamheidsrapporteringsstandaarden van de ESRS. Deze bestaan uit twee standaarden met een algemene strekking (ESRS 1 en 2), vijf standaarden met betrekking tot milieu (ESRS E1 t/m E5), vier standaarden over

de sociaalrechtelijke invalshoek (S1 t/m S4), en één standaard met betrekking tot het zakelijk gedrag (ondernemingsbeleid) (G1).²³ De eerste twee rapporteringsstandaarden, ESRS 1 (*Algemene vereisten*) en ESRS 2 (*Algemene toelichtingen*), worden ook wel de 'cross-cutting' standards genoemd en zijn van toepassing ongeacht het specifieke duurzaamheidsonderwerp. ESRS 1 beschrijft de zogenaamde architectuur van de ESRS-standaarden waaronder de algemene vereisten voor het opstellen en presenteren van duurzaamheidsgerelateerde informatie, bijvoorbeeld door het opnemen van de duurzaamheidsinformatie in een specifiek onderdeel van het bestuursverslag (zie Bijlage F van ESRS 1) of in een specifiek onderdeel met verwijzing naar andere delen van het jaarverslag voor meer detail door middel van "incorporation by reference".²⁴ Daarbij geldt wel dat de leesbaarheid van de duurzaamheidsverklaring in het bestuursverslag moet worden geborgd en de gehele samenhang van de gerapporteerde informatie (zie Bijlage G van ESRS 1).²⁵ ESRS 2 stelt openbaar-makingsvereisten vast met betrekking tot de informatie die de onderneming op algemeen niveau moet verstrekken over alle materiële duurzaamheidsaan-

19. Zie voor het aantal ondernemingen in Europa: M.N. Hoogendoorn, 'Duurzaamheidsverslaggeving leidt tot meer duurzaamheid', *TvJ* 2021/4, p. 121-123; zie ook vraag 2.14 in 'CSRD en ESRS - Vragen en antwoorden' van de Sociaal Economische Raad (SER) en Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ), versie 8 november 2023, te raadplegen via: www.ser.nl/-/media/ser/downloads/thema/imvo/csr-d-en-esrs.pdf (laatst geraadpleegd op 31 december 2023). Zie ook p. 17 van de NvT bij de consultatie implementatiebesluit.

20. Zie KPMG-brochure 'Sustainability reporting - The CSRD: From paper tiger to transition document' van juli 2022, te raadplegen via: assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/nl/pdf/2022/services/sustainability-reporting-en.pdf (laatst geraadpleegd op 31 december 2023).

21. Indien de onderneming niet over een eigen website beschikt, verstrekt de onderneming op verzoek kosteloos een volledig of gedeeltelijk afschrift van het bestuursverslag. Dit op basis van de implementatie van een lidstaatoptie uit art. 30 van de EU-Jaarrekeningrichtlijn die in art. 2:394 lid 4 BW wordt voorgesteld.

22. Waaronder de standaarden en kaders van de *Global Reporting Initiative*, de *Sustainability Accounting Standards Board* en de *International Integrated Reporting Council*; zie ook overweging 43 CSRD.

23. Deze eerste set ESRS, de Delegated Act ("DA") ESRS 1, is op 31 juli 2023 door de EC aangenomen en op 18 oktober 2023 door het Europees Parlement ("EP"). Op 22 december 2023 is deze eerste set ESRS gepubliceerd in het officiële EU-staatsblad. Zie Gedelegeerde Verordening (EU) 2023/2772 van de Commissie van 31 juli 2023 tot aanvulling van Richtlijn 2013/34/EU van het Europees Parlement en de Raad wat betreft standaarden voor duurzaamheidsrapportage, 22 december 2023, te raadplegen via http://data.europa.eu/eli/reg_del/2023/2772/oj (laatst geraadpleegd op 31 december 2023).

24. Daarmee wordt aangesloten bij het 'Core and more' principe van Accountancy Europe, 18 september 2017 'Core & More: an opportunity for smarter corporate reporting'. Het Core-rapport bevat een executive rapport waarin op de meest relevante en materiële zaken wordt gefocust, terwijl het More-rapport meer gedetailleerde en aanvullende informatie bevat.

25. Zie alinea's 6, 110 en 122 van de DA ESRS 1 (EC).

gelegenheden op de rapporteringsgebieden governance, strategie, impact, risico- en kansenbeheer, en de indicatoren en doelstellingen.²⁶

Meer concreet dient het bestuursverslag een duurzaamheidsverklaring te bevatten met informatie over a) het ondernemingsmodel en -strategie; b) de doelstellingen en strategie ten aanzien van duurzaamheidsfactoren; c) de rol van het bestuur, leidinggevende en toezichthoudende organen; d) het duurzaamheidsbeleid; e) stimuleringsmaatregelen ten gunste van het bestuur gerelateerd aan duurzaamheidsfactoren (beloningen); f) het due diligence proces inzake duurzaamheid; g) het risico-, kansen- en impactmanagement gerelateerd aan de duurzaamheidskwesaties; en h) de indicatoren die van belang zijn met betrekking tot de hierboven vermelde informatie.²⁷ De informatie moet de gehele waardeketen van de onderneming meenemen, “met inbegrip van haar producten en diensten, haar zakelijke betrekkingen en haar toeleveringsketen”,²⁸ omdat inzicht over de waardeketen een essentieel element is bij het begrijpen van de algehele impact van de onderneming op duurzaamheidskwesaties en de impact in de waardeketen vaak aanzienlijk groter is dan de impact van de activiteiten van de onderneming zelf. In de ESRS wordt het begrip waardeketen gedefinieerd als “het volledige scala activiteiten, hulpbronnen en relaties met betrekking tot het businessmodel van de onderneming en de externe omgeving waarbinnen zij opereert.”²⁹ Een dergelijke brede definitie van het begrip waardeketen is ook te vinden in de Corporate Sustainability Due Diligence Directive (“CSDDD”) welke kort gezegd ziet op de keten van ondernemingsactiviteiten om een product te produceren of dienst te verlenen, inclusief productontwikkeling, gebruik en verwijdering, met als doel de waarde van het product of dienst in de ogen van de koper te verhogen.³⁰ In de Nota van Toelichting (“NvT”) bij de consultatie implementatiebesluit wordt daarentegen een beperkte definitie gehanteerd van het begrip waardeketen: “de waardeketen ziet op de toeleveranciers van de onderneming en op de afnemers van haar producten en diensten”.³¹ Het is niet dui-

delijk of de Nederlandse wetgever bewust gekozen heeft voor een beperktere definitie dan is opgenomen in de ESRS en CSDDD. We bevelen aan dat de wetgever opheldert of bewust is gekozen voor een beperkte definitie van het begrip waardeketen.

Deze rapporteringsverplichtingen vragen om de nodige aanpassingen in de interne organisatie en governance-structuur ten aanzien van de strategie, het beleid, de doelstellingen en het risicomanagement. Daarbij heeft niet alleen de raad van bestuur maar ook de raad van commissarissen een belangrijke rol, onder meer als het gaat om het toezicht houden op het gevoerde beleid, het risicomanagement en de duurzaamheidsrapportering.³² Bovendien kunnen ondernemingen die onder de CSRD vallen niet langer een beroep doen op de vrijstelling om het bestuursverslag openbaar te maken. Thans geldt dat het bestuursverslag niet openbaar gemaakt hoeft te worden indien de stukken ten kantore van de rechtspersoon ter inzage van eenieder worden gehouden en op verzoek een volledig of gedeeltelijk afschrift daarvan ten hoogste tegen de kostprijs wordt verstrekt.³³ In het conceptwetsvoorstel is gebruik gemaakt van de lidstaatoptie om ondernemingen te verplichten het bestuursverslag openbaar te maken in het Handelsregister en te publiceren op de website (dan wel kosteloos ter beschikking te stellen indien een eigen website ontbreekt) vanwege het belang dat wordt gehecht aan de toegankelijkheid van duurzaamheidsinformatie.³⁴

3. Algemene uitgangspunten CSRD

3.1. Meer ondernemingen vallen onder de CSRD

Zoals benoemd geldt er bij de CSRD een breder toepassingsbereik dan bij de voorganger NFRD. Momenteel vallen zoals gezegd ruim 11.000 ondernemingen in de EU binnen het bereik van de NFRD, terwijl uiteindelijk ruim 49.000 ondernemingen binnen het bereik van de CSRD zullen gaan vallen.³⁵

26. Zie alinea 7 van de DA ESRS 1 (EC).

27. Zie p. 1 van de ‘Draft delegated regulation’ van de EC zoals gepubliceerd op 9 juni 2023, Ares(2023)4009405, te raadplegen via: ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13765-European-sustainability-reporting-standards-first-set_en (laatst geraadpleegd op 31 december 2023).

28. Artikel 1 onderdeel 4 CSRD (nieuw artikel 19 bis lid 2 EU-Jaarrekeningrichtlijn).

29. Zie bijlage II van de gedelegeerde verordening.

30. Zie artikel 1 sub g van het Richtlijnvoorstel ‘Corporate Sustainability Due Diligence and amending Directive (EU) 2019/1937’, 23 februari 2022; zie ook C.H.A. van Oostrum, ‘In vergelijking gewogen: de CSDD en tweede generatie bindende ketenregelgeving’, *O&F* 2022/2, p. 29.

31. Zie p. 2 van de NvT bij de consultatie implementatiebesluit.

32. C.D.J. Bulten, ‘De taak van de commissaris in een duurzame wereld’, *Ondernemingsrecht* 2019/69, p. 366-370; D. de Waard, ‘Concepten en standaarden: Een analyse van de aansluiting van de European Sustainability Reporting Standards op de praktijk van duurzaamheidsverslaggeving’, in: M. Lückcrath-Rovers e.a. (red.), *Jaarboek Corporate Governance 2022-2023*, Deventer: Wolters Kluwer

2022/9; S.F.W. van den Bosch, *Business at risk: The governance and disclosure of sustainability risks* (dissertatie Tilburg University 2022).

33. Artikel 2:394 lid 4 laatste volzin BW.

34. Zie p. 15 van de concept-MvT bij de conceptwetsvoorstel Wet implementatie richtlijn duurzaamheidsrapportering. Uit onderzoek blijkt dat een significant aantal ondernemingen momenteel gebruik maakt van de vrijstellingsmogelijkheid in artikel 2:394 lid 4 BW en dat zij zich niet altijd inspinnen om te voldoen aan verzoeken om een afschrift van het bestuursverslag; zie R.G.A. Vergoossen & F. van Beest, ‘Beschikbaarheid en kwaliteit van het bestuursverslag van grote en middelgrote rechtspersonen’, *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie* 2019/93, afl. 5-6, p. 139-147.

35. Volgens berekeningen van de EC zou deze groep van 49.000 ondernemingen maar liefst 75% van de omzet van alle ondernemingen in de EU omvatten; zie C. de Groot, H. Koster & C. van Oostrum, ‘Corporate Sustainability Reporting Directive: naar herziening van de Europese duurzaamheidsverslaggeving’, *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie* 2022/96, afl. 3/4, p. 61-73.

Overigens zal naast deze rapporteringsplichtige ondernemingen een veelvoud aan ondernemingen indirect met deze CSRD te maken krijgen omdat zij als toeleverancier of afnemer informatie zullen moeten verstrekken aan CSRD-plichtige ondernemingen. Zij maken namelijk onderdeel uit van de waardeketen van deze grote of beursgenoteerde ondernemingen.

Bovendien is sprake van een extraterritoriaal effect doordat ook niet-EU-ondernemingen onder bepaalde voorwaarden op eenzelfde manier als EU-ondernemingen onder de regels van de CSRD vallen. In tabel A is een overzicht opgenomen van de algemene uitgangspunten.

Tabel A: Algemene uitgangspunten toepassing CSRD

Algemene uitgangspunten				
Omschrijving	2024	2025	2026	2028
Reikwijdte	Grote organisaties van openbaar belang ("OOB") ³⁶	Grote ³⁷ ondernemingen	Beursgenoteerd MKB m.u.v. micro-ondernemingen	Niet-EU-ondernemingen
Rapporteringseenheid	Enkelvoudig en/of geconsolideerd ³⁸	Enkelvoudig en/of geconsolideerd ³⁸	Enkelvoudig en/of geconsolideerd ³⁸	Geconsolideerd
Standaarden	ESRS of gelijkwaardige standaarden	ESRS of gelijkwaardige standaarden	Aangepaste en proportionele standaarden (LSME ESRS), ESRS of gelijkwaardige standaarden	Aangepaste standaarden voor non-EU entiteiten, ESRS of gelijkwaardige standaarden
Zekerheidsniveau	Beperkte mate van zekerheid over alle duurzaamheidsinformatie	Beperkte mate van zekerheid over alle duurzaamheidsinformatie	Beperkte mate van zekerheid over alle duurzaamheidsinformatie	Beperkte mate van zekerheid over alle duurzaamheidsinformatie

De nieuwe rapporteringsverplichtingen van de CSRD gaan stapsgewijs in, waarbij de groep van ondernemingen die onder het toepassingsgebied van de CSRD zal komen te vallen stelselmatig groter wordt. De Nederlandse wetgever heeft in de consultatie implementatiebesluit CSRD gekozen voor een zogenaamde beleidsarme implementatie van de CSRD in de Nederlandse wetgeving, wat betekent dat de bepalingen uit de richtlijn worden geïmplementeerd met zo min mogelijk aanvullende of afwijkende nationale regelgeving.³⁹

3.1.1. Ondernemingen die onder NFRD vallen

Op basis van de CSRD zullen allereerst de grote OOB's (of groepen op geconsolideerde basis), beide met meer dan 500 werknemers, vanaf boekjaar 2024⁴⁰ hun rapporteringsverplichtingen in overeenstemming moeten brengen met de CSRD. Dit zijn de grote OOB's in de zin van artikel 2 lid 1 sub a EU-Jaarrekeningrichtlijn die momenteel ook al onder het toepassingsbereik van de NFRD vallen.⁴¹ Het gaat hierbij ook om grote OOB-dochteronder-

36. De grote OOB-ondernemingen met meer dan 500 werknemers vallen thans onder de reikwijdte van de NFRD en zullen als eerste groep van ondernemingen onder de CSRD vallen. Het gaat hierbij om OOB's in de zin van artikel 2 lid 1 sub a EU-Jaarrekeningrichtlijn (zie artikel 1 CSRD), te weten ondernemingen die onder het recht van een lidstaat vallen en waarvan de effecten zijn toegelaten tot de handel op een EU-gereguleerde markt.

37. Het gaat hier om ondernemingen die op balansdatum tenminste twee van de volgende criteria overschrijden voor twee achtereenvolgende boekjaren: netto-omzet € 40 miljoen, balanstotaal € 20 miljoen en 250 werknemers. Hierbij wordt opgemerkt dat de EP heeft goedgekeurd om de groottecriteria voor netto-omzet en balanstotaal met 25% te verhogen (als gevolg van inflatie); zie Commission Delegated Directive amending Directive 2031/34/EU of the European Parliament and of the Council as regards the adjustments of the size criteria for micro, small, medium-sized and large undertakings or groups, C(2023) 7020 final, 17 oktober 2023, te raadplegen via ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13912-Adjusting-SME-size-criteria-for-inflation_en (laatst geraadpleegd op 31 december 2023). Deze verhoging wordt pas van kracht indien het in het officiële EU-staatsblad is gepubliceerd en door

de EU-lidstaten in de nationale wetgeving is geïmplementeerd. Voor Nederland is het de verwachting dat in het eerste kwartaal 2024 een definitief besluit wordt genomen over de verhoging van de groottecriteria en dat rechtspersonen deze ook over boekjaar 2023 mogen toepassen.

38. In de basis moet een duurzaamheidsverslag zowel op enkelvoudige als op geconsolideerde basis worden opgesteld. Indien gebruik kan worden gemaakt van vrijstellingen is dit alleen nodig op geconsolideerde basis.

39. Zie p. 10 van de NvT bij de consultatie implementatiebesluit.

40. Startend op of na 1 januari 2024, zie artikel 5 onderdeel 2 sub a CSRD. Dit houdt in dat zij in 2025 moeten rapporteren over boekjaar 2024. Bij een gebroken boekjaar zal de CSRD pas ingaan op de begindatum van het boekjaar dat ligt na 1 januari 2024.

41. Zoals gedefinieerd in artikel 2, punt 1), van de EU-Jaarrekeningrichtlijn, hieronder vallen de beursgenoteerde ondernemingen, kredietinstellingen, verzekeringsmaatschappijen en andere ondernemingen die door lidstaten als zodanig zijn aangewezen vanwege hun groot algemeen belang. Het gaat hierbij ook om organisaties van openbaar belang die moederondernemingen van een

nemingen van niet-EU-moederondernemingen, zoals financieringsmaatschappijen met veelal eigen activiteiten die effecten hebben uitstaan op een EU-gereguleerde markt. Deze OOB-dochterondernemingen dienen op stand-alone basis te rapporteren. Met andere woorden, deze ondernemingen vallen onder de reikwijdte van de CSRD ongeacht de herkomst of vestigingsplaats van de moederonderneming.

3.1.2. Grote ondernemingen

Voor grote EU-ondernemingen gaan de verplichtingen gelden vanaf boekjaar 2025.⁴² Een onderneming wordt als 'groot' beschouwd indien op balansdatum tenminste twee van de volgende criteria worden overschreden voor twee achtereenvolgende boekjaren: omzet € 40 miljoen, activa € 20 miljoen en 250 werknemers.⁴³

Ten aanzien van de rechtsvormen waarop de CSRD van toepassing is, geldt voor de Nederlandse situatie dat de CSRD – net als de NFRD – in ieder geval betrekking heeft op de rechtsvormen NV en de BV en onder bepaalde voorwaarden op de VOF en CV,⁴⁴ alsook op verzekeringsondernemingen en kredietinstellingen ongeacht hun rechtsvorm omdat zij een OOB zijn.⁴⁵ Afhankelijk van de wijze waarop de implementatie daadwerkelijk in de Nederlandse wet gaat plaatsvinden, kan de wetgever wellicht ervoor kiezen om ook andere rechtspersonen en rechtsvormen onder de CSRD-verplichtingen te laten vallen, zoals een stichting, een vereniging, een coöperatie, een gemeente, een overheidsinstelling, een pensioenfonds, een beleggingsinstelling en een zorg- en onderwijsinstelling.⁴⁶ Hierover is op dit moment nog geen duidelijkheid, al wordt in de NvT bij de consultatie implementatiebesluit gesteld dat stichtingen en verenigingen buiten het bereik van de richtlijn vallen, tenzij het gaat om banken en verzekeringsmaatschappijen, en dat pensioenfondsen niet onder de reikwijdte van het implementatiebesluit vallen indien zij geen ven-

nootschap zijn in de zin van artikel 2 van het besluit.⁴⁷

Ongeacht de rechtsvorm gaat de verplichting vanaf boekjaar 2025 ook gelden voor grote ondernemingen die zijn genoteerd aan een EU-gereguleerde markt. Deze verplichting voor grote (al dan niet) beursgenoteerde ondernemingen, waaronder ook de OOB's die als grote onderneming worden aangemerkt maar minder dan 500 werknemers hebben, is "hoofdzakelijk gerechtvaardigd door bezorgdheid over de effecten en verantwoording van dergelijke ondernemingen, onder meer in hun waardeketen."⁴⁸ De drempels voor wat betreft toepassingsbereik (i.e. balanstotaal en netto-omzet) zijn hierbij ingevoerd om de evenredigheid en afdwingbaarheid van dergelijke vereisten te waarborgen.⁴⁹ Het gaat hier tevens om de grote EU-dochterondernemingen van niet-EU-moederondernemingen, evenals niet-EU-ondernemingen die aan een gereguleerde beurs zijn genoteerd in EU.⁵⁰ Daarnaast vallen ook moederondernemingen die zijn opgericht in een EU-lidstaat binnen deze categorie indien de gehele groep als 'groot' kan worden bestempeld op basis van voornoemde criteria – ongeacht of ze beursgenoteerd zijn of niet.

3.1.3. Kleine en middelgrote beursgenoteerde ondernemingen

Voor beursgenoteerde (aan een EU-gereguleerde markt) kleine en middelgrote ondernemingen zal de CSRD gaan gelden vanaf boekjaar 2026.⁵¹ Deze groep omvat tevens EU-beursgenoteerde MKB-dochterondernemingen van een niet-EU-moederonderneming. Daarnaast omvat deze groep kleine en niet-complexe instellingen alsook verzekeringscaptive's en herverzekeringscaptive's, mits deze instellingen en captive's groot of beursgenoteerd zijn. De omvang van deze groep ondernemingen is relatief klein, afgezet tegen de groep grote OOB's uit paragraaf 3.1.1. Deze verplichting voor beursgenoteerde onder-

grote groep zijn in de zin van artikel 3, lid 7, van die richtlijn.

42. Startend op of na 1 januari 2025, zie artikel 5 onderdeel 2 sub b CSRD.
43. Zoals eerder opgemerkt heeft de EP het voorstel van de EC goedgekeurd om de groottecriteria voor netto-omzet en balanstotaal met 25% te verhogen (als gevolg van inflatie). Deze verhoging wordt van kracht indien het in het officiële EU-staatsblad is gepubliceerd en door de EU-lidstaten in de nationale wetgeving is geïmplementeerd, waarbij het voor Nederland de verwachting is dat hierover in het eerste kwartaal 2024 een definitief besluit wordt genomen en dat rechtspersonen deze ook over boekjaar 2023 mogen toepassen.
44. Dit is op grond van artikel 1 lid 1 sub a respectievelijk sub b EU-Jaarrekeningrichtlijn, zoals thans geïmplementeerd in artikel 2:360 lid 1 respectievelijk lid 2 BW. Via het Besluit bekendmaking niet-financiële informatie is de NFRD enkel van toepassing op grote OOB's met meer dan 500 werknemers. In de consultatie implementatiebesluit wordt onder vennootschap verstaan "een naamloze vennootschap, een besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid en een vennootschap onder firma dan wel een commanditaire vennootschap waarvan de volledig

jegens haar schuldeisers aansprakelijke vennoten kapitaalvennootschappen naar buitenlands recht zijn".

45. Zie artikel 2 lid 2 van de consultatie implementatiebesluit, waaruit blijkt dat het gaat om verzekeringsondernemingen en kredietinstellingen die ofwel beursgenoteerd zijn ofwel als groot worden aangemerkt. Onder kredietinstellingen vallen per definitie ook banken op grond van artikel 1:1 Wft.
46. Zie ook 'CSRD en ESRS - Vragen en antwoorden' van de SER en RJ, versie 8 november 2023, met name vraag 2.8 die hier op ingaat. Hier wordt tevens aangegeven dat woningcorporaties niet worden gezien als ondernemingen op grond van de EU-Jaarrekeningrichtlijn en daarom niet onder de CSRD vallen. Voor een pensioenfonds en beleggingsinstelling zie hierna onder het kopje 'Financiële ondernemingen'.
47. Zie p. 25 van de NvT bij de consultatie implementatiebesluit.
48. Zie overweging 18 CSRD.
49. Zie overweging 20 CSRD.
50. Zie artikel 2 CSRD (wijziging van artikel 4 Transparantierichtlijn).
51. Startend op of na 1 januari 2026, zie artikel 5 onderdeel 2 sub c CSRD.

nemingen binnen het MKB is ingevoerd ter bescherming van beleggers, gezien de toenemende relevantie van duurzaamheidsgerelateerde risico's.⁵² Voor deze ondernemingen geldt een proportionaliteitsbeginsel, voor hen dient de mogelijkheid te bestaan om overeenkomstig standaarden te rapporteren die evenredig zijn met hun capaciteiten en middelen en relevant voor de schaal en complexiteit van hun activiteiten.⁵³ Door EFRAG⁵⁴ worden voor deze categorie ondernemingen ESRS opgesteld, ook wel *listed SME* ("LSME") ESRS genoemd. Er is een "opt-out"-mogelijkheid voor beursgenoteerde MKB-ondernemingen voor de boekjaren tot 1 januari 2028, zolang ze in hun bestuursverslag een verklaring opnemen waarom ze ervoor hebben gekozen om niet volgens de verplichtingen van de CSRD te rapporteren.⁵⁵ Bovendien is in de CSRD geregeld dat van niet-beursgenoteerde MKB-ondernemingen die onderdeel zijn van de waardeketen niet meer mag worden gevraagd dan is opgenomen in de eerdergenoemde proportionele standaarden ("LSME ESRS").⁵⁶ Daarnaast zijn niet-beursgenoteerde MKB-ondernemingen vrij om andere evenredige standaarden vrijwillig te gebruiken,⁵⁷ waarvoor momenteel de zogenaamde *voluntary standards* for SME's ("VSME") door EFRAG worden ontwikkeld.⁵⁸ Tot slot dienen de lidstaten maatregelen in te voeren om de MKB-ondernemingen te helpen bij de toepassing van de duurzaamheidsrapporteringstandaarden.⁵⁹

3.1.4. Niet-EU-moederondernemingen

Tot slot geldt de CSRD op de lange termijn, namelijk vanaf boekjaar 2028,⁶⁰ ook voor niet-EU-moederondernemingen die aan bepaalde voorwaarden voldoen en niet op een andere manier reeds onder de CSRD vallen (bijvoorbeeld vanwege hun EU-beursnotering zoals hiervoor toegelicht). Het betreft hier de niet-EU-ondernemingen met meer dan € 150 miljoen aan activiteiten binnen de EU in elk van de laatste twee opeenvolgende boekjaren én die ofwel een EU-bijkantoor hebben met netto-omzet van meer dan € 40 miljoen in de EU ofwel een EU-dochteronderneming die groot is of beursgenoteerd (klein of middelgroot).⁶¹ De gedachte is dat ondernemin-

gen uit derde landen die een aanzienlijke activiteit binnen de EU uitoefenen verantwoordelijk moeten zijn voor hun impact, en dat er een gelijk speelveld dient te zijn.⁶² Kortom, niet-EU (groepen van) ondernemingen vallen onder de reikwijdte van de CSRD wanneer ze een EU-beursnotering hebben, of wanneer ze aanzienlijke activiteiten binnen de EU hebben en een EU-dochteronderneming die onder de reikwijdte van de CSRD valt dan wel een EU-bijkantoor met meer dan € 40 miljoen omzet.

3.1.5. Financiële ondernemingen

Financiële ondernemingen die kwalificeren als OOB's, zoals kredietinstellingen⁶³ en verzekeringsondernemingen, vallen ongeacht hun rechtsvorm ook onder de CSRD en wel op de volgende wijze:

- a. Vanaf boekjaar 2024: de kredietinstellingen en verzekeringsondernemingen die kwalificeren als grote OOB's (met meer dan 500 werknemers), ongeacht of ze beursgenoteerd zijn. Deze vallen op dit moment onder de NFRD;
- b. Vanaf boekjaar 2025: de kredietinstellingen en verzekeringsondernemingen en andere financiële ondernemingen die kwalificeren als grote onderneming;
- c. Vanaf boekjaar 2026: kleine en middelgrote beursgenoteerde banken en verzekeringsmaatschappijen (ongeacht rechtsvorm), en kleine en niet-complexe kredietinstellingen en (her)verzekeringscaptives, die hetzij kwalificeren als 'groot', hetzij - als zij beursgenoteerd zijn - als 'klein' of 'middelgroot'.⁶⁴

Daarbij is het netto-omzetcriterium aangepast door aan te sluiten bij de definitie van de netto-omzet volgens de EU-richtlijn betreffende de jaarrekening en geconsolideerde jaarrekening van banken en andere financiële instellingen en de EU-richtlijn betreffende de jaarrekening en geconsolideerde jaarrekening van verzekeringsondernemingen, in plaats van bij de definitie van netto-omzet die wordt gehanteerd in de EU-Jaarrekeningrichtlijn.⁶⁵

52. Zie overweging 21, eerste alinea, CSRD.

53. Zie het nieuwe artikel 19 bis lid 6 zoals gewijzigd in artikel 1 onderdeel 4 CSRD. Zie hierover ook overweging 21, tweede alinea, CSRD. Deze proportionele standaarden dienen uiterlijk 30 juni 2024 te zijn vastgesteld door de EC.

54. EFRAG: de European Financial Reporting Advisory Group. EFRAG is aangewezen door de EC om de ESRS op te stellen.

55. Artikel 1 onderdeel 4 CSRD (nieuw artikel 19 bis lid 7 EU-Jaarrekeningrichtlijn).

56. Zie artikel 1 onderdeel 8 CSRD (nieuw art. 29 quater EU-Jaarrekeningrichtlijn waarin dit is geregeld).

57. Zie overweging 21, tweede alinea, CSRD.

58. Deze eenvoudigere, vrijwillige ESRS zouden de niet-beursgenoteerde MKB-ondernemingen in staat moeten stellen om op een efficiënte en evenredige manier te reageren op verzoeken om duurzaamheidsinformatie vanuit onder meer klanten, banken en investeerders, en zo hun deelname aan de overgang naar een duurzame economie vergemakkelijken. Zie 'Questions and Answers

on the Adoption of European Sustainability Reporting Standards' van de EC d.d. 31 juli 2023, te raadplegen via ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_23_4043 (laatst geraadpleegd op 31 december 2023).

59. Zie overweging 22 CSRD.

60. Startend op of na 1 januari 2028, zie artikel 5 onderdeel 2 sub c CSRD.

61. Zie artikel 1 onderdeel 14 en artikel 5 onderdeel 2 van de CSRD.

62. Zie overweging 20, eerste alinea, CSRD.

63. Zoals eerder vermeld vallen banken op grond van artikel 1:1 Wft per definitie onder kredietinstellingen als bedoeld in artikel 4 lid 1 punt 1) van Verordening (EU) nr. 575/2013 van het Europees Parlement en de Raad ('Verordening Kapitaalvereisten'); zie ook artikel 1 onderdeel 1 CSRD (nieuw artikel 1 lid 3 sub b van de EU-Jaarrekeningrichtlijn).

64. Art. 5 lid 2 sub c CSRD; zie hierover ook de NvT bij de consultatie implementatiebesluit op pagina 2 en 3.

65. Zie overweging 27 CSRD en art. 1 onderdeel 2 CSRD (nieuw art. 2a EU-Jaarrekeningrichtlijn). Voor banken

De CSRD bepaalt expliciet dat de verplichting om duurzaamheidsrapportering op te stellen niet geldt voor de ICBE's en ABI's,⁶⁶ welke als financieel product worden aangemerkt in de SFDR.⁶⁷ Of deze twee typen beleggingsinstellingen ook in Nederland worden uitgezonderd, hangt af van de manier waarop de Nederlandse wetgever de CSRD uiteindelijk implementeert en of hier überhaupt sprake is van een lidstaatoptie, aangezien de CSRD duidelijk aangeeft dat deze verplichting niet geldt voor de financiële producten, ICBE's en ABI's. We vinden het daarom niet nodig om in de consultatie implementatiebesluit deze ICBE's en ABI's uit te sluiten.⁶⁸

Voor pensioenfondsen geldt dat deze stichtingen niet onder de CSRD vallen maar als financiëlemarktdelnemers moeten worden gezien en daarmee onder de SFDR vallen.⁶⁹ Hier rijst de vraag op welke wijze de Nederlandse wetgever de CSRD op dit punt gaat implementeren. Zoals eerder aangegeven stelt de NvT bij de consultatie implementatiebesluit dat pensioenfondsen niet onder de reikwijdte van het implementatiebesluit vallen indien zij geen vennootschap zijn in de zin van artikel 2 van het besluit.⁷⁰

3.2. Welke informatie moet worden verschaft?

De informatie die moet worden opgenomen in het onderdeel duurzaamheidsrapportering in het be-

stuursverslag op basis van de CSRD bestaat uit de volgende onderdelen:

1. de duurzaamheidsrapportering dient in overeenstemming te zijn met de duurzaamheidsrapporteringsstandaarden (i.e. de ESRS op grond van artikel 29 ter, dan wel de "LSME ESRS" voor kleine en middelgrote beursgenoteerde ondernemingen op grond van artikel 29 quater van de EU-Jaarrekeningrichtlijn);
2. het door de onderneming uitgevoerde proces om de gerapporteerde informatie op grond van die duurzaamheidsrapporteringsstandaarden vast te stellen;
3. de naleving van het vereiste om de duurzaamheidsrapportering te markeren overeenkomstig artikel 29 quinquies van de EU-Jaarrekeningrichtlijn. Dit houdt in dat gebruik wordt gemaakt van een uniform elektronisch verslaggevingsformaat;⁷¹
4. de naleving van de rapporteringsvereisten zoals bepaald in artikel 8 van de EU-Taxonomieverordening.⁷²

Hierover geeft de externe accountant die de jaarrekening controleert, een andere externe accountant of een andere accountantsorganisatie die wettelijke controles uitvoert, dan wel een andere onafhankelijke assurance provider een verklaring met beperkte mate van zekerheid.⁷³ In artikel 8 lid 1 van de consultatie implementatiebesluit CSRD is opge-

bestaat de netto-omzet in de EU-Richtlijn betreffende de jaarrekening en geconsolideerde jaarrekening van banken en andere financiële instellingen uit rente, opbrengsten uit waardepapieren, ontvangen provisie, resultaat/winst uit financiële transacties en overige bedrijfsopbrengsten. Voor verzekeringsondernemingen bestaat netto-omzet in de EU-Richtlijn betreffende de jaarrekening en geconsolideerde jaarrekening van verzekeringsondernemingen uit geboekte brutopremies voor leven en voor schade.

66. Onder een ICBE wordt verstaan een Instelling voor Collectieve Belegging in Effecten en heeft als beleggingsinstelling een AFM-vergunning. Een ABI is een Alternatieve Beleggingsinstelling, waarbij het in dit artikel gaat om ABI die onder AFM-toezicht staat (bij een ABI heeft de beheerder een AFM-vergunning).
67. Zie art. 1 onderdeel 1 CSRD, dat art. 1 EU-Jaarrekeningrichtlijn wijzigt (toevoeging van lid 4) waarin is aangegeven dat de artikelen 19 bis, 29 bis en 29 quinquies van de EU-Jaarrekeningrichtlijn niet van toepassing zijn op de financiële producten, de ICBE en de ABI.
68. Zie artikel 2 lid 3 van de consultatie implementatiebesluit alsook p. 27 van de NvT bij dit implementatiebesluit.
69. Zie de publicatie van de Pensioenfederatie, waarin is aangegeven dat de CSRD niet van toepassing is op stichtingen, zoals pensioenfondsen, omdat die al onder de SFDR vallen; te raadplegen via <https://www.pensioenfederatie.nl/website/themas/europa/europees-beleid-verantwoord-beleggen> (laatst geraadpleegd op 31 december 2023).
70. Zie p. 25 van de NvT bij de consultatie implementatiebesluit.
71. Hierbij is het voorstel van de EC om de informatie in dit formaat te laten aanleveren bij een zogenaamd *European Single Access Point*, een database met openbare financiële en duurzaamheidsgerelateerde informatie over EU-bedrijven en EU-investeringsproducten. Op dit moment is een dergelijke database nog niet voorhanden. Dit for-

maat betreft een gespecificeerd elektronisch verslaggevingsformaat, zoals gedefinieerd in de Gedelegeerde Verordening (EU) 2018/815 van de EC tot aanvulling op Richtlijn 2004/109/EG van het EP en de Raad met technische reguleringsnormen voor de specificatie van een uniform elektronisch verslagleggingsformaat.

72. Zie artikel 1 onderdeel 13 sub a) onder punt ii) CSRD (aanpassing art. 34 van de EU-Jaarrekeningrichtlijn). Om hun 'duurzaamheidsgraad' te bepalen, zullen ondernemingen die onder het toepassingsgebied vallen van de EU-Taxonomieverordening moeten rapporteren over het deel van hun omzet, Capex en Opex van de op de EU-taxonomie afgestemde ('Taxonomy aligned') economische activiteiten die kunnen bijdragen aan de (zes) klimaatdoelstellingen van deze EU-Taxonomieverordening, met inachtneming van de vereisten in de Europese gedelegeerde verordening. Zie daartoe de FAQ's van de EU-Taxonomie 'FAQs: How should financial and non-financial undertakings report Taxonomy-eligible economic activities and assets in accordance with the Taxonomy Regulation article 8 disclosures delegated act?' van januari 2022 (updated), te raadplegen via finance.ec.europa.eu/system/files/2022-01/sustainable-finance-taxonomy-article-8-report-eligible-activities-assets-faq_en.pdf (laatst geraadpleegd op 31 december 2023); zie ook RJ-Uiting 2021-13 'EU-Taxonomieverordening: vanaf verslagjaar 2021 aanvullende verplichte vermeldingen in de niet-financiële verklaring in het bestuursverslag van grote organisaties van openbaar belang', te raadplegen via www.rjnet.nl/uitingen/2021/2021-13/ (laatst geraadpleegd op 31 december 2023).
73. Zie artikel 1 onderdeel 13b CSRD (aanpassing art. 34 van de EU-Jaarrekeningrichtlijn) waarin is aangegeven dat de lidstaten kunnen toestaan dat een andere wettelijke auditor of een ander auditkantoor dan de auditor die, of het kantoor dat, de wettelijke controle van de jaarlijkse financiële overzichten verricht het betreffende oordeel uitbrengt.

nomen dat de accountant aan wie de opdracht tot onderzoek van de jaarrekening is verleend het assuranceonderzoek verricht en de verklaring afgeeft. In de NvT bij de consultatie implementatiebesluit is aangegeven dat twee lidstaatopties ten aanzien van het onderzoek van de duurzaamheidsrapportering verder worden verkend, te weten de optie om een andere externe accountant de duurzaamheidsrapportering te laten beoordelen dan degene die de wettelijke controle van de jaarrekening verricht en de optie om het onderzoek van duurzaamheidsrapportering te laten verrichten door een onafhankelijke verlenner van assurediensten.⁷⁴

3.3. Rapporteringsgrens en waardeketen

De onderneming dient op grond van artikel 19 bis lid 3 EU-Jaarrekeningrichtlijn te rapporteren over haar eigen activiteiten alsook “over de waardeketen van de onderneming, met inbegrip van haar producten en diensten, haar zakelijke betrekkingen en haar toeleveringsketen”.⁷⁵ Zoals benoemd dient de duurzaamheidsrapportering op grond van de CSRD in overeenstemming te zijn met de duurzaamheidsrapporteringstandaarden (ESRS). Een belangrijk onderdeel van ESRS 1 en ESRS 2 is de waardeketen. ESRS 1 gaat nader in op de wijze waarop informatie over de waardeketen moet worden opgenomen in het bestuursverslag. Het richt zich vooral op de impact, risico’s en kansen van directe en indirecte zakelijke relaties die voortvloeien uit het *due diligence*-proces en de materialiteitsanalyse (zie paragraaf 3.4 hierna). Het is niet vereist dat de gegevens over ketenpartners worden verschaft bij elke individuele meetbare waarde (‘datapunt’). Het moet namelijk alleen gaan om materiële onderwerpen en de daarbij behorende datapunten. Evenmin is het vereist om alle ondernemingen in de waardeketen daadwerkelijk op te nemen, bestaande uit stroomopwaartse (‘upstream’) en stroomafwaartse (‘downstream’) waardeketen van de onderneming. Zijn deze materieel voor de onderneming, dan dient de betreffende informatie uit de waardeketen ook in het duurzaamheidsverslag te worden verstrekt. De CSRD erkent tegelijkertijd dat het in de praktijk kan voorkomen dat niet alle benodigde informatie over de waardeketen beschikbaar is, ook al zijn hiervoor de nodige inspanningen verricht. In dat geval geldt gedurende een termijn van drie jaren dat de onderneming dient uit te leggen (i) welke inspanningen

zijn geleverd om de informatie over haar waardeketen te verkrijgen; (ii) waarom niet alle nodige informatie kon worden verkregen; en (iii) welke plannen zij heeft om in de toekomst de nodige informatie te verkrijgen.⁷⁶

De eigen activiteiten volgens de CSRD bestaan uit die van de rapporterende onderneming en haar dochterondernemingen binnen de groep. Dit wordt bepaald op basis het ‘control concept’.⁷⁷ Voor de geconsolideerde jaarrekening geldt dat naast dochterondernemingen ook andere rechtspersonen moeten worden geconsolideerd waarover zij overheersende zeggenschap kan uitoefenen of waarover zij de centrale leiding heeft.⁷⁸ Het is op dit moment niet duidelijk of op basis van de CSRD niet-dochterondernemingen dienen te worden geconsolideerd. De duurzaamheidsinformatie over deelnemingen en joint ventures waarover zij geen control heeft en die onderdeel zijn van de waardeketen (bijvoorbeeld als leverancier) wordt opgenomen als onderdeel van de waardeketen.⁷⁹

Hoewel de waardeketen en de plaats van de onderneming in deze waardeketen in theorie een gegeven lijkt, blijkt het in de praktijk lang niet altijd eenvoudig om vast te stellen welke ondernemingen tot de waardeketen behoren nu waardeketens geen homogeen verschijnsel zijn en zakenrelaties niet beperkt blijven tot contractuele relaties.⁸⁰ Daarenboven kan voor de verschillende materiële duurzaamheidsaspecten sprake zijn van meerdere waardeketens in plaats van één waardeketen. Om ondernemingen hierbij te helpen heeft EFRAG implementatierichtlijnen gepubliceerd, waarin de rapporteringsvereisten voor de waardeketen in het licht van de materialiteitsanalyse worden beschreven alsook de rapporteringsgrens van de groep ten aanzien van duurzaamheidsrapportering.⁸¹

3.4. Materialiteitsanalyse

De CSRD wordt gekenmerkt door het principe van dubbele materialiteit. Dit principe wordt ook wel beschouwd als de toekomst voor duurzaamheidsverslaggeving,⁸² waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen enerzijds de financiële materialiteit en anderzijds de impactmaterialiteit.

Financiële materialiteit houdt in dat een duurzaam-

74. Zie pagina’s 12 en 13 van de NvT bij de consultatie implementatiebesluit, waarbij is aangegeven dat naar het gebruik van deze lidstaatopties is gevraagd in de internetconsultatie van dit concept implementatiebesluit, en dat na besluitvorming waar nodig een en ander wordt verwerkt in het besluit.

75. Zie artikel 1 onderdeel 4 CSRD.

76. Zie alinea 132 van de DA ESRS 1 (EC); zie ook overweging 33 CSRD.

77. Artikel 1 onderdeel 7 CSRD (nieuw art. 29 bis van de EU-Jaarrekeningrichtlijn). Zie ook paragraaf 2.3 ‘From own operations to value chain’, alinea 34 van de concept implementation guidance van EFRAG over de waardeketen

van 23 december 2023, zoals geraadpleegd op 31 december 2023.

78. Zie art. 2:406 lid 2 BW.

79. Zie ook alinea 67 van de DA ESRS 1 (EC).

80. Van Oostrum, *O&F 2022/2*, p. 35.

81. ‘Draft EFRAG IG 2: Value chain implementation guidance’, te raadplegen via: <https://www.efrag.org/News/Public-471/Publication-of-the-3-Draft-EFRAG-ESRS-IG-documents-EFRAG-IG-1-to-3> (laatst geraadpleegd op 31 december 2023). Deze richtlijnen staan open voor feedback tot 2 februari 2024.

82. Zie N. van Nieuw Amerongen, R. Renes & A. de Bos, ‘Dubbele materialiteit: de toekomst van duurzaamheidsverslaggeving volgens ESRS en experts’, *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfsconomie* 2023/97, afl. 3/4, p. 101-113.

heidskwesitie financiële gevolgen heeft, of redelijkerwijs verwacht kan worden financiële gevolgen te hebben, in termen van de financiële positie, financiële prestaties, kasstromen, toegang tot financiering of kapitaalkosten van de onderneming op korte, middellange of lange termijn.⁸³ Het gaat dus om actuele en potentiële financiële gevolgen op korte, middellange en lange termijn, ook wel het 'outside-in' perspectief genoemd. Dit wijkt af van de financiële materialiteit in de jaarrekening, omdat het daar alleen gaat om actuele financiële gevolgen en veelal op de korte termijn.⁸⁴

De impactmaterialiteit heeft betrekking op de werkelijke of potentiële, positieve of negatieve gevolgen van de onderneming voor mens en milieu op korte, middellange of lange termijn,⁸⁵ ook wel het 'inside-out' perspectief genoemd.

Op grond van een materialiteitsanalyse dient de onderneming vast te stellen of een onderwerp materieel is in de zin van financiële materialiteit, impactmaterialiteit, of vanuit beide materialiteitsperspectieven.⁸⁶ Daarbij is het van belang op te merken dat ondernemingen onderwerpen vanuit de twee materialiteitsperspectieven moeten beschouwen.⁸⁷

Over een aantal zaken dient verplicht te worden gerapporteerd, ongeacht de uitkomst van de materialiteitsanalyse. Het gaat hierbij om ESRS 2 alsook de openbaarmakingsvereisten in de thematische ESRS (E, S en G) met betrekking tot een beschrijving van het proces om materiële impact, risico's en kansen te identificeren en te beoordelen.⁸⁸ Al het overige dient te worden onderworpen aan een materialiteitsanalyse. Als een onderwerp materieel is, dan verwijst de onderneming naar de betreffende standaard en vermeldt zij alle noodzakelijke datapunten gerelateerd aan beleid, acties en doelstellingen.⁸⁹ Indien een onderwerp niet materieel is, kan de onderneming een beknopte toelichting geven over hoe zij tot deze conclusie is gekomen.⁹⁰ Het is belangrijk op te merken dat het hebben van specifiek duurzaamheidsbeleid of -doelstellingen niet verplicht is op grond van de CSRD. De onderneming moet echter wel transparant zijn over het bestaan van dergelijk beleid of doelstellingen en over eventuele plannen om deze te ontwikkelen binnen een bepaalde termijn.

Een voorbeeld van de wijze waarop dubbele materialiteit kan worden geïllustreerd is opgenomen in figuur 1.⁹¹

83. Zie alinea 38 en alinea 48 van de DA ESRS 1 (EC).

84. Zie bijvoorbeeld vraag 1.10 van 'CSR en ESRS - Vragen en antwoorden' van de SER en RJ, versie 8 november 2023, waar het risico op een overstroming als voorbeeld wordt gegeven. Dit is een duurzaamheidsonderwerp dat vanuit financiële materialiteit relevant zal zijn voor de duurzaamheidsrapportering. In de jaarrekening zal daar echter veelal pas de directe impact van te zien zijn als de overstroming ook daadwerkelijk heeft plaatsgevonden. Het is veelal niet toegestaan om daarvoor bijvoorbeeld al een voorziening te treffen, omdat niet aan de definitie van een voorziening wordt voldaan.

85. Zie alinea 43 van de DA ESRS 1 (EC).

86. Zie alinea 28 van de DA ESRS 1 (EC).

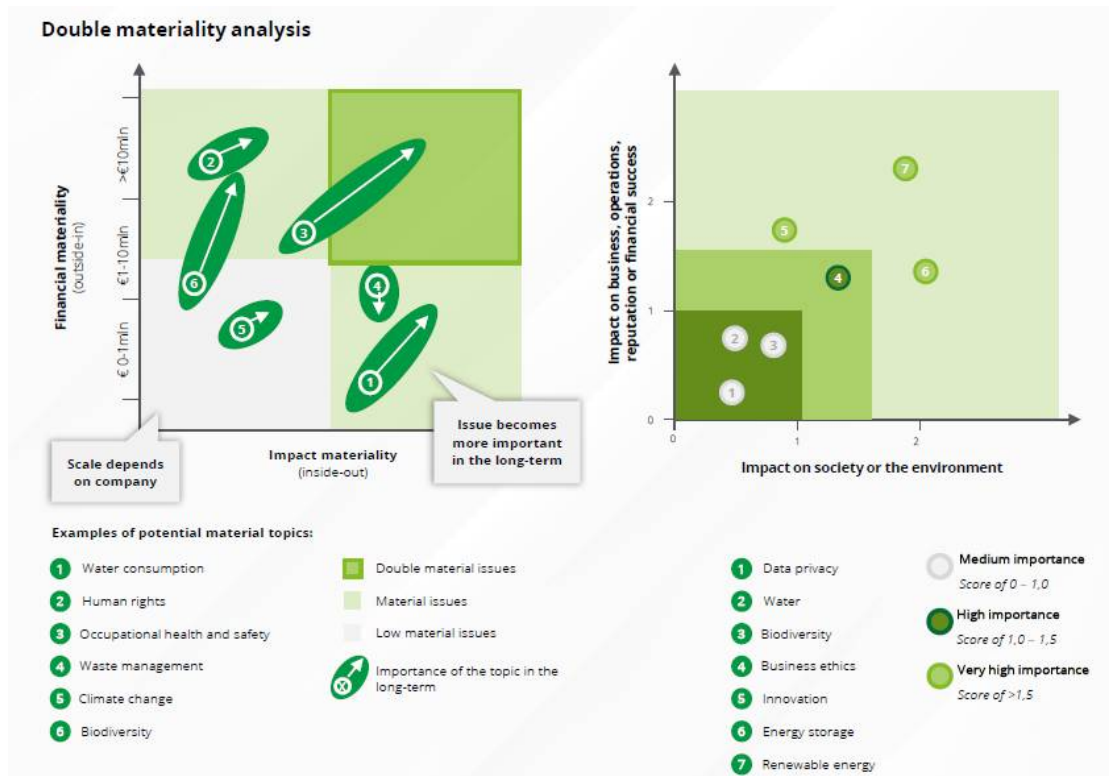
87. Zie overweging 29 CSRD, waarin is aangegeven dat ondernemingen dus zowel moeten rapporteren (1) over de effecten van hun activiteiten op mens en milieu als (2) over de wijze waarop duurzaamheidskwesities de onderneming beïnvloeden. Dit noemt men het dubbele materialiteitsperspectief.

88. Zie alinea 29 van de DA ESRS 1 (EC).

89. Zie alinea 30 van de DA ESRS 1 (EC) voor de standaarden en alinea 33, 34 en 35 voor de noodzakelijke datapunten.

90. Indien de onderneming tot de conclusie komt dat klimaatverandering geen materieel thema is – en zij dus alle rapporteringseisen in ESRS E1 Klimaatverandering weglaat –, verschaft zij een nadere toelichting bij de conclusies van haar materialiteitsanalyse op het punt van klimaatverandering (zie ESRS 2 IRO-2 Rapporteringseisen in ESRS opgenomen in de duurzaamheidsverklaring van de onderneming), met inbegrip van een prospectieve analyse van de omstandigheden die de onderneming tot de conclusie zouden kunnen brengen dat klimaatverandering in de toekomst materieel is (zie alinea ESRS 1.32).

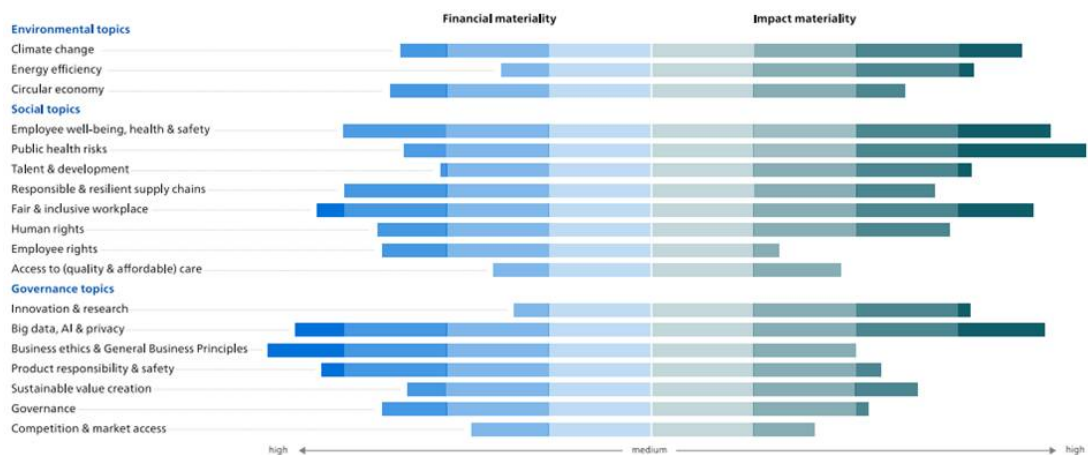
91. Zie p. 10 van een working paper van Deloitte: 'Balancing your materiality assessment – How to move beyond the matrix', december 2022, te raadplegen via www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/nl/Documents/risk/deloitte-nl-risk-double-materiality.pdf (laatst geraadpleegd op 31 december 2023).

Figuur 1: Dubbele materialiteitsanalyse

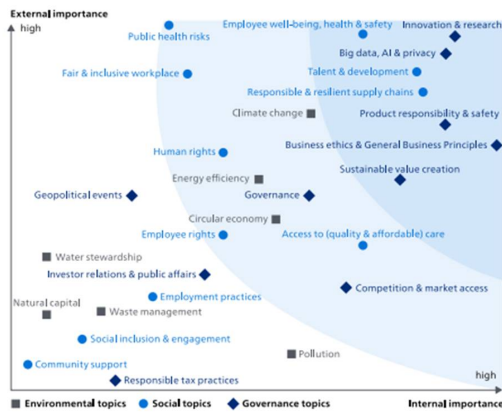
Dubbele materialiteit is een concept dat oordeelsvorming vereist. De dubbele materialiteitsanalyse is voor veel ondernemingen een nieuw concept en het blijkt dan ook één van de uitdagingen van de CSRD.⁹² Om die reden heeft EFRAG implementatierichtsoenen gepubliceerd ten aanzien van de dubbele materialiteitsbeoordeling.⁹³ Een onderneming die echter

voortlopend op de CSRD al een dubbele materialiteitsanalyse heeft uitgevoerd, is Philips. Zij heeft namelijk in haar jaarverslag 2022 aangegeven welke onderwerpen, vanuit financiële materialiteit en vanuit impact materialiteit, materiële onderwerpen zijn en dit in een figuur opgenomen. Zie figuur 2.

92. Zo concludeert het rapport van de AFM getiteld 'CSRD: geen tijd te verliezen!', te raadplegen via: www.afm.nl/nl-nl/sector/actueel/2023/maart/grote-stappen-nodig-duurzaamheidsinformatie-jaarverslag (laatst geraadpleegd op 31 december 2023).

93. 'Draft EFRAG IG 1: Materiality assessment implementation guidance', te raadplegen via: <https://www.efrag.org/News/Public-471/Publication-of-the-3-Draft-EFRAG-ESRS-IG-documents-EFRAG-IG-1-to-3> (laatst geraadpleegd op 31 december 2023). Deze richtsoenen staan open voor feedback tot 2 februari 2024.

Figuur 2: Jaarverslag Philips 2022, waarin onderwerpen vanuit financieel perspectief en vanuit impact perspectief materieel worden gezien.

In de onderste figuur 2 is aangegeven wat het belang van deze onderwerpen is voor de stakeholders (“external importance”) en voor de eigen organisatie (“internal importance”).

Een onderneming wordt zoals gezegd niet verplicht op grond van de CSRD/ESRS om duurzaam te zijn, maar enkel om een juiste weergave te geven van hoe duurzaam ze is. Daarbij dient voldoende aandacht te worden besteed aan (i) de rol van de raad van bestuur alsook de raad van commissarissen met betrekking tot duurzaamheidskwesities; (ii) de belangrijkste werkelijke en mogelijke negatieve effecten van de activiteiten van de onderneming; en (iii) de wijze waarop de onderneming de informatie waarover zij rapporteert, heeft vastgesteld. Indien materiële (duurzaamheids)informatie ontbreekt in het bestuursverslag, dan dient de (externe) assurance provider aan wie daartoe de opdracht is verstrekt dit te rapporteren in zijn assurance-verklaring. Het niet of niet tijdig deponeren van het duurzaamheidsverslag zal worden beschouwd als een overtreding in de zin van de Wet op de Economische Delicten en wordt strafbaar.⁹⁴ In de MvT bij de consultatie wet CSRD is aangegeven dat niet wordt beoogd om wijzigingen aan te brengen in de aansprakelijkheidsregels die gelden voor bestuurders en commissarissen op grond van artikel 2:139 BW respectievelijk artikel 2:150 BW.⁹⁵ Zij blijven tegenover derden hoofdelijk aansprakelijk voor schade als gevolg van een misleidende voorstelling van zaken zoals weergegeven in de jaarrekening of het bestuursverslag,⁹⁶ waar de duurzaamheidsrapportering deel van zal gaan uitmaken.

4. Ter afsluiting

De CSRD vormt een belangrijk ijkpunt op het gebied van duurzaamheidsrapportering en wordt beschouwd als essentieel instrument van de EU om de transitie naar een duurzame economie te ondersteunen. De CSRD is niet alleen gericht op rapportering, maar legt ook de basis voor een beter begrip van duurzaamheid binnen ondernemingen. De rapportering moet voldoen aan de ESRS en omvat daarnaast ook vereisten over het door de onderneming uitgevoerde proces om de gerapporteerde informatie op grond van die duurzaamheidsrapporteringstandaarden vast te stellen, over het gebruik van een uniform elektronisch verslaggevingsformaat, en over de informatie uit artikel 8 van de EU-Taxonomieverordening. De invoering van de CSRD heeft aanzienlijke gevolgen, zeker in vergelijking met diens voorganger (de NFRD), met een groter aantal ondernemingen dat onder de reikwijdte valt en nieuwe eisen voor duurzaamheidsrapportering en assurance. Niet alleen grote en beursgenoteerde ondernemingen maar ook dochterondernemingen en toeleveringsketens worden betrokken om inzicht te krijgen in de bredere gevolgen van ondernemingsactiviteiten voor de omgeving. De CSRD legt immers ook rapporteringsvereisten op met betrekking tot de waardeketen en vereist een materialiteitsanalyse, waarbij rekening wordt gehouden met de financiële en impactmaterialiteit van duurzaamheidskwesities. Dit principe van dubbele materialiteit vormt een kernaspect van de CSRD.

Inmiddels zijn de consultatietermijnen van het conceptwetsvoorstel en die van het implementatiebesluit afgelopen. We bevelen de Nederlandse wetgever aan om bij het verschijnen van het laatste deel tot implementatie van deze duurzaamheidsverslaggeving in de Nederlandse wet (naar alle waarschijnlijkheid door middel van een AMvB)⁹⁷ een totaaloverzicht te geven bij de definitieve implementatie van de gekozen lidstaatopties,⁹⁸ alsook van de eventuele uitbreiding van de reikwijdte naar andere ondernemingen.

Verder bevelen we aan om toe te lichten of bewust is gekozen voor een beperktere definitie van de waardeketen en om uitsluitel te geven of een andere assuranceprovider ook assurance mag afgeven bij de duurzaamheidsrapportering.

94. Zie artikel 1, onder 4° van de Wet Economische Delicten. Zie ook Artikel VI van het wetsvoorstel tot implementatie van de Richtlijn openbaarmaking winstbelasting.

95. Zie hierover ook de concept-MvT bij het conceptwetsvoorstel, p. 20.

96. Zie artikel 5.25c Wft.

97. Zie p. 10 van de NvT bij de consultatie implementatiebesluit.

98. Zoals ook in de NvT bij de consultatie implementatiebesluit CSRD is gedaan, zie de transponeringstabel op p. 51-59.